

door Roger JANSOONE

10. DE PROBLEMATIEK VAN DE BEVOORRADING

Het heropstarten van de zeevisserij – zij het dan op een zeer bescheiden manier – kaderde uiteraard binnen de algemene problematiek van de bevoorrading. En reeds van bij het begin van de bezetting was de bevoorrading van de bevolking (voedselvoorziening en levering van brandstof) zeer problematisch en allengs steeds meer verontrustend. Het Stadsbestuur zat in de tang tussen enerzijds het vacuüm gecreëerd door het verdwijnen van het centraal gezag, en anderzijds de aanmatigende en vrijwel onmogelijke houding van de bezettende overheid.

In dergelijke prangende omstandigheden en voorwaarden is er wel altijd een sterke persoonlijkheid die de teugels in handen neemt. Een dergelijke overweging kan en mag voorzeker geen criterium zijn voor het bepalen van een crisisbeleid, maar in historisch opzicht is het wel een constante dat in tijden van nood ergens uit vrij onverwachte hoek iemand opdaagt om de onmiddellijke noden te lenigen. In dit geval was deze figuur E.H. Achile CAMERLYNCK, pastoor-deken van Oostende en de zeer dynamische ondervoorzitter van het “Komiteit voor Hulp en Voeding”. Wat dit duiveltje-doet-al in zeer korte tijd heeft weten te presteren, grenst werkelijk aan het ongelooflijke. Vooreerst trok hij naar Engeland waar hij besprekingen voerde met vertegenwoordigers van de Belgische regering. Op 31 oktober 1914 was hij terug in Oostende, met een som geld van meer dan 100.000 frank voor hulp aan de bevolking en de vluchtelingen. Het is overigens, tussen haakjes, nogal opvallend, hoe – althans in de beginperiode van de bezetting – vrij vlot heen en weer kon gereisd worden tussen België en Groot-Brittannië, meestal via het neutrale Nederland.

Intussen was de voorzitter van het “Komiteit”, Schepen van Financiën DEVRIESE, op 9 oktober 1914 vertrokken naar Engeland, en hij zou pas begin februari 1915 terugkeren naar Oostende. In die tussenperiode werd deken CAMERLYNCK waarnemend voorzitter van het “Komiteit”. Het is precies deze periode die een cruciale fase is geweest voor de bevoorrading van Oostende. Totaal onvoorbereid voor een dergelijke noodsituatie, te midden van een chaotische toestand, geconfronteerd met een onverschillige en arrogante bezettende overheid, had men juist toen dringend behoefte aan een knappe en hardnekkige improvisator en organisator. Aan dergelijke kwalificaties bleek deken CAMERLYNCK ruimschoots te voldoen. Persoonlijk was hem geen inspanning te veel, want spijs het gure herfstweer en het wegvallen van verkeersmiddelen, trok hij zelf “den boer op” om in de omliggende landelijke gemeenten graan en andere levensmiddelen te verzamelen voor de Oostendse bevolking. Het feit dat hij zelf van landelijke afkomst was (geboren te Reningelst) zal hem hierbij ongetwijfeld behulpzaam geweest zijn. Iedere avond kwam hij terug naar Oostende, uitgeput, uitgeregend, beslijkt, maar iedere morgen was hij weer blakend van energie om een nieuwe bedeltocht aan te vangen.

Dank zij zijn uitstekende kennis van het Duits wist hij ook goede contacten op te bouwen met de Ortskommandantur. Aldus bewam hij op 7 november 1914 aldaar een “Schein” op naam van de hh. VAN VLAENDEREN (Noordstar) en LEYHAUSEN (S.E.O.), zijn naaste medewerkers, om zich te begeven naar Brugge voor een bestelling van meel. Dit met goed gevolg, want reeds op 16 november bereikte vanuit Brugge een “binnenlander” de Oostendse achterhaven, met aan boord 500 zakken bloem, evenals 10.000 kg meel voor de bakkerijen. Voor de bevoorrading van een stad als Oostende was dit ver van toereikend, maar niettemin

was dit toch een hele prestatie omwille van het verbod tot uitvoer van bloem uit Brugge (waar de toestand ook al niet schitterend was). Doch – gelukkig voor Oostende – was dit verbod uitgevaardigd kort na de bestelling. Dit nam niet weg dat de Ortskommandantur in Oostende, inmiddels op de hoogte van het uitvoerverbod, aanvankelijk geen toelating gaf om de lading van het schip te lossen. Weerom was het dank zij de persoonlijke tussenkomst van deken CAMERLYNCK dat uiteindelijk toch het “fiat” van de Duitsers kon bekomen worden, doch Polizeimeister Bittinger stelde de Deken persoonlijk aansprakelijk voor iedere eventuele ontwijking van het uitvoerverbod.

Daar Brugge een centraal knooppunt was voor grootschalige distributie van meel en bloem, stelde dit de Deken en het Komiteit voor een groot probleem ... dat zij zelf onmogelijk konden oplossen. Bijgevolg trokken zij hun stoute schoenen aan, en op 18 november togen de deken, schepen Moreaux en stadssecretaris Thoné naar de Kommandantur om er met de Polizeimeister deze voor Oostende zo vitale kwestie te bespreken. Blijkbaar deden zij dit niet slecht, want na een lange discussie bekwamen zij ten slotte volgende toegevingen :

1. Eén of twee afgevaardigden van het Komiteit mogen, onder militaire escorte (twee Duitse soldaten), graan kopen in de omliggende dorpen.
2. De deken mag 500.000 kg cokes bestellen in de cokesfabriek van Zandvoorde, dit voor de armen en behoeftigen van de stad.

Dit akkoord kwam zeker niet te vroeg. De aankoop van brandstof werd vooral voor onvermogenen een onbetaalbare zaak, maar meer bepaald de voedselvoorziening begon dramatische vormen aan te nemen. Op 18 november was er in Oostende nog een meelvoorraad voor nauwelijks tien dagen. Om de minimale behoeften te dekken, waren er 50 zakken meel per dag nodig ... en intussen moest het Stadsbestuur iedere dag 300 broden leveren aan de bezettende overheid ! En, zoals eerder aangestipt, was er in die cruciale periode nog geen schijn van kans voor het eventueel heropstarten van de zeevisserij, om langs die weg de nood enigszins te lenigen.

Deze moeilijke toestand werd grotendeels in de hand gewerkt door een verordening van Ortskommandant von BERNUTH dd. 25.10.1914, waarbij aan de Oostendenaars verbod werd opgelegd om de stad te verlaten, en waarbij de bevoorrading van de stad – via boeren, marktkramers en kooplieden - op zo’n stoeve wijze werd geregeld dat slechts weinigen het zagen zitten om te voldoen aan de opgelegde bureaucratische verplichtingen.

Doch zelfs indien de bezetter een soepeler houding had aangenomen, dan nog zou reeds op korte termijn de bevoorrading van de stad in het gedrang komen, heel eenvoudig omdat ook in het omliggende de bevolking een eigen voorraad begon aan te leggen. Allengs begon de Kommandantur dit zelf ook in te zien, en een eerste positieve maatregel in die richting zag von Bernuth in de evacuatie van de vluchtelingen die nog steeds in Oostende verbleven. Bijgevolg werd op 22 november “ten einde de bevoorrading der regelmatige bevolking te vergemakkelijken”, bevel gegeven “aan alle personen, te Oostende niet woonachtig, de stad te verlaten in de loop der toekomende week”. Voor eventuele Oostendse gegadigden was er bij deze gelegenheid eveneens kans om de stad te verlaten, want “de andere personen, die begeren Oostende te verlaten, zullen zich mogen bij deze verzending voegen”, zo luidde het in het vreemdsoortig Nederlands van die dagen.

Doch uiteindelijk waren dit allemaal pleisters op een houten been. Het werd immers al snel duidelijk dat, in de gegeven omstandigheden, de voedselvoorziening in eerste instantie zou moeten gezocht worden in het buitenland, en meer bepaald in Nederland. Doch zelfs indien hiervoor de toelating bekomen kan worden van de bezettende overheid, dan nog was dit niet

zo evident omdat uiteraard zou moeten betaald worden in klinkende munt ... terwijl echter, na een paar maanden Duitse bezetting, roof en opeisingen, de stadskas zich in een deerniswekkende toestand begon te bevinden. Om dit verhelpen, deed het Stadsbestuur op 19 november een oproep tot de bevolking onder de titel "Aankoop van levensmiddelen - Verwisseling van Belgisch geld tegen kasbons". Aan de bevolking werd duidelijk gemaakt dat "zij zich zodoende geen de minste opoffering moeten getroosten, aangezien zij later, bij middel dezer bons, de nodige levensmiddelen zullen kunnen aankopen". Een schitterende vondst van het Stadsbestuur, die ook onmiddellijk resultaat opleverde, want drie dagen later was reeds een bedrag van 70.000 frank in ontvangst genomen, waarvan de helft afkomstig van de coöperatieve S.E.O., een bedrag dat in de loop der daaropvolgende dagen zou oplopen tot 132.000 frank (de toen nog jonge coöperatieve S.E.O. heeft trouwens gedurende de bezetting van Oostende bestendig een toonaangevende rol gespeeld, ... een onuitwisbare verdienste waarvoor de S.E.O. wellicht op wat meer dankbaarheid had mogen rekenen enige decennia later !). Hierop trokken de deken, waarnemend burgemeester Dr. Moreaux en stadssecretaris Thoné naar Nederland, vergezeld van afgevaardigden van Blankenberge, Wenduine en Heist, die met gelijkaardige bevoorradersproblemen hadden af te rekenen.

Ten behoeve van Oostende kon in Nederland een voorraad levensmiddelen worden aangekocht voor een totaal bedrag van 116.000 frank. Dr Moreaux, die niet langer wilde werken onder Duits bestuur, verkoos in Nederland te blijven (vandaar vertrok hij naar Afrika, waar hij als militair dokter in het Belgisch koloniaal leger deelnam aan de veldtocht in Duits Oost-Afrika).

Doch tussen bestelling en levering zou er vanzelfsprekend nog enige tijd verlopen ... en intussen werd de toestand in Oostende echt nijpend. Reeds op 29 november konden verschillende bakkers niet meer bakken, en in heel de stad werd het een zoektocht naar brood. Op dat ogenblik waren er trouwens reeds 3.570 behoeftige gezinnen aan wie iedere week in totaal 39.285 broden werden uitgereikt. Er werd dan ook bij de Kommandantur aan de alarmbel getrokken, en meer bepaald werd voorgesteld, aankopen te gaan verrichten in Gent, Brussel en Antwerpen, drie grote distributiecentra waar vermoedelijk wel nog iets te "versieren" viel. Doch dit werd door de Kommandantur botweg geweigerd.

Ten slotte arriveerde in Oostende op 1 en 2 december een eerste lading meel uit Nederland, net voldoende voor een toelevering van 3 zakken per bakker en 5 zakken voor de bakkerij van de S.E.O.

Het was duidelijk dat dit allemaal geen echte oplossing bood, des te meer daar Oostende intussen het toevluchtsoord geworden was voor een nieuwe golf van vluchtelingen, ditmaal uit de streek van het IJzerfront. Een en ander bracht voor de hand liggende prijsstijgingen met zich mede ... en uiteindelijk ook woekerprijzen. De burgemeester zag zich dan ook ertoe verplicht, op 5 december 1914 een "Bericht betreffende de prijs der levensmiddelen" uit te vaardigen, waarbij gedreigd werd met een "strengelijke toepassing" van artikel 34 van het Strafwetboek tegen "de uithongeraars der bevolking".

Vervolgens besloot het Stadsbestuur op 8 december 1914 over te gaan tot rantsoenering van de distributie van brood, hetzij dagelijks maximaal 400 g "per inwoner van meer dan 18 maanden". Tevens werd een "Toezichtskomiteit" aangesteld, onder voorzitterschap van Schepen G. Verhaeghe, en met de deken als ondervoorzitter.

Meer in het algemeen blijkt uit een en ander zeer duidelijk enerzijds de noodzaak van het bestaan - reeds vooraf "in tempore non suspecto" - van een civiele defensie inzake

voedselvoorziening, en anderzijds, specifiek wat betreft Oostende, de belangrijke complementaire rol die de zeevisserij hierin kan spelen wanneer de nood het hoogst is.

De "civiele defensie" (een uitdrukking die toen nog niet bestond) begon trouwens ook in andere domeinen aan bod te komen. Zo werd, ingevolge de vele beschietingen en bombardementen van Oostende, een ploeg burgerlijke vrijwilligers samengesteld bij de Oostendse Reddingsdienst. Zij die de cursus van brancardier hadden gevolgd, droegen een witte armband met een rood kruis en hierop de vermelding "Reddingsdienst". Zij mochten de eerste hulp aan gekwetsten toedienen, terwijl andere vrijwilligers die deze cursus niet gevolgd hadden, vooral tot opdracht hadden de slachtoffers te bevrijden die onder het puin bedolven lagen. Al deze vrijwilligers hadden vanwege de Kommandantur een speciale "Schein" om ook 's nachts op straat te komen. In alle bescheidenheid en met volle overgave hebben deze vrijwilligers, in gevaarlijke en moeilijke omstandigheden, prachtig werk verricht en voorzeker vele mensenlevens gered. Het was voor hen ongetwijfeld een leerschool in daadwerkelijke burgerzin en maatschappelijke inzet, en het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat sommigen onder hen belangrijke mandaten en functies op zich hebben genomen na de oorlog, zoals bv Henri Smissaert, de latere Bestendig Afgevaardigde, die trouwens vanwege het Rode Kruis de Gouden Medaille opgespeld kreeg voor zijn voorbeeldige en onvermoeibare inzet tijdens talloze interventies. Voorts mag even aangestipt worden dat een andere vrijwillige brancardier, Emiel De Visscher, meer dan twintig jaar later niet te beroerd was om tijdens de Tweede Wereldoorlog op reeds gevorderde leeftijd lid te worden van het vrijwilligerskorps van de Luchtbescherming. Dit ontsluit wel iets over de "spirit" die deze dappere Oostendenaars moet aangevuurd hebben !

Maar ook de dames lieten zich niet onbetuigd. Nogal wat jonge vrouwen behaalden het brevet "Eerste hulp bij ongevallen". De cursus werd georganiseerd door het Rode Kruis, afdeling Oostende, en werd gegeven door de h. Beekaert in het lokaal van de "Cercle Coecilia" op het Wapenplein. Dit waren doorgaans dames uit de middenstand en de burgerij. Vrouwen uit de arbeidersklasse maakten zich anderzijds zeer verdienstelijk via de vele verenigingen die reeds onmiddellijk na het uitbreken van de oorlog in de bres sprongen om hulp te bieden aan noodlijdenden, en dit dan vanzelfsprekend in eerste instantie wat betreft de voedselbedeling via grote gaarkeukens. Zo ontstond reeds in 1914 bij de liberale mutualiteit "Help U Zelf" een "soepinrichting", die echter in 1916 ter ziele ging bij gebrek aan financiering. Dergelijke initiatieven – ofschoon een lofwaardige getuigenis van burgerzin en menslievendheid – liepen meestal uit op een dood spoor wegens een goed bedoelde maar helaas al te amateuristische aanpak. Een meer professionele benadering zou ongetwijfeld reeds bij de aanvang van de vijandelijkheden mogelijk geweest zijn, indien van officiële zijde vooraf een dienst voor civiele defensie was opgericht.

(wordt vervolgd)

ILLUSTRATIES :

- vrijwilligers (brancardiërs) van de Oostendse Reddingsdienst tijdens W.O. I (op de derde rij, derde van links, Henri Smissaert).
- vrouwelijke vrijwilligers EHBO van het Rode Kruis, afdeling Oostende.
- de "Soepinrichting Help-U-Zelf", 1915

(foto's overgenomen uit "Kent u ze nog ... de Oostendenaars ", met toestemming van Mevr. Yvonne VYNCKE, die destijds in 1981 dit foto-album heeft samengesteld).

17. Vrijwilligers (brancardiers) van de Oostendse Reddingsdienst tijdens W.O.I (op de derde rij, derde van links, Henri Smissaert)

18. Vrouwelijke vrijwilligers EHBO van het Rode Kruis, afdeling Oostende

19. De "Soepinrichting Help-U-Zelf", Oostende 1915

VOOR U GELEZEN

M. & L. Monumenten en Landschappen, (tijdschrift), jrg.22, nr. 4, juli-augustus 2003.

In het artikel over de steenhouwers A. en E. Beernaert door M. Celis, J. Snaet en L. De Clercq (p. 28-53) lezen we over hun inbreng bij de bouw van de Koninklijke Gaanderijen (met foto blz.41) en van de Venetiaanse Gaanderijen (met foto van een waar curiosum: de technische maquette van het gebouw, (bedoeld als hulpmiddel voor de steenhouwers, p. 42)

Op p. 71-79 vindt u het artikel van J. Vereecke en B. Reynders over het grafmonument van de architecten Tillman-François en Léon Suys op het kerkhof van Laken. Tillman Suys was Oostendenaar van geboorte.

Norbert HOSTYN